

9. Про затвердження Інструкції про порядок ведення трудових книжок працівників. Наказ Міністерства праці України, Міністерства юстиції України, Міністерства соціального захисту населення України від 29.07.1993 № 58 URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0110-93> .

10. Конституція України. Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1996. № 30. ст. 141.

11. Калужный С.А. Объяснение нарушителя трудовой дисциплины. Известие высших учебных заведений . Правоведение. 1986. № 6. С. 67–70

УДК 349.2

DOI: 10.32751/2617-5967-2021-03-13

Дяченко О.А.,
*аспірант кафедри трудового
права та права соціального забезпечення
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВЕ ЗНАЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ В СФЕРІ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН

Стаття присвячена формуванню актуальної наукової думки стосовно соціально-правового значення реалізації прав осіб з інвалідністю в сфері трудових відносин. Встановлюється, що соціально-правове значення реалізації досліджуваних прав осіб з інвалідністю виявляється щонайменше в тому, що така реалізація: стосується широкого кола працездатних осіб, кількість яких має тенденцію до збільшення; сприяє безбар'єрному трудовому життю осіб з інвалідністю, що сприяє набуттю особами з інвалідністю певної економічної свободи, ефективної соціальної інтеграції тощо; підвищує рівень цивілізованості суспільства та держави; сприяє виконанню державою взятих нею міжнародно-правових зобов'язань у соціальній сфері загалом та відносно забезпечення соціальної безпеки осіб з інвалідністю, зокрема; уможливорює достатнє розкриття потенціалу сучасного трудового права соціальної держави. У висновках до статті узагальнюються результати дослідження.

Ключові слова: *особи з інвалідністю, права у сфері трудових відносин, реалізація прав осіб з інвалідністю, соціально-правове значення, трудові відносини, соціальна держава.*

The article is devoted to the formation of relevant scientific thought regarding the social and legal significance of the realization of the rights of persons with disabilities in the field of labor relations. The author determines that the social and legal significance of the realization of the rights of persons with disabilities under study is manifested at least in the fact that such realization: concerns a wide range of able-bodied persons, the number of which tends to increase; promotes the barrier-free working life of persons with disabilities, which contributes to the

acquisition by persons with disabilities of a certain economic freedom, effective social integration, etc.; increases the level of civilization of society and the state; contributes to the fulfillment by the State of its international legal obligations in the social sphere in general and with regard to ensuring the social security of persons with disabilities, in particular; makes possible the sufficient disclosure of the potential of modern labor law of the welfare state. The conclusions of the article summarize the results of the study.

Keywords: *labor relations, persons with disabilities, realization of the rights of persons with disabilities, rights in the field of labor relations, social and legal significance, welfare state.*

Постановка проблеми. По сьогодні в Україні триває масштабний процес розбудови дійсно соціальної держави, що сприяє забезпеченню соціальної безпеки усіх осіб, незалежно від їх правового статусу, соціального, психофізіологічного стану [1, с. 95]. Звісно, не є виключенням також і працездатні особи з інвалідністю, котрі є вразливою категорією трудящих, соціальна безпека яких безпосередньо пов'язана із можливостями реалізації ними комплексу прав у сфері трудових відносин. Вказане обумовлене тим фактом, що ці права є обумовленими людською природою, передбаченими законодавством та гарантованими державою основоположними, фундаментальними правовими можливостями особи з інвалідністю, котра має необхідний рівень трудової правосуб'єктності, реалізовувати власний трудовий потенціал і законні інтереси у сфері праці, як працівника з особливим правовим статусом, шляхом: 1) укладання трудового договору (контракту); 2) користування благами, які мають місце в процесі та в результаті виконання роботи, обумовленої трудовим договором (контрактом); 3) призупинення та припинення таких правовідносин. При цьому реалізацією прав осіб з інвалідністю у сфері трудових відносин є гарантований державою, юридично значимий та цілеспрямований процес (діяльність) об'єктивації таких прав особи з інвалідністю, в ході чого правомочна особа виявляє свою волю до отримання конкретного блага (цінності, інтересу, інші об'єкти законних устремлень особи з інвалідністю в сфері трудових відносин), закладеного в суть належних їй прав, виконує відповідні дії (бездіяльність) та таким чином задовольняє власний законний інтерес у сфері трудових відносин, який може бути задоволений лише в результаті матеріалізації цих належних їй суб'єктивних прав. Вказане в своїй сукупності демонструє актуальність потреби комплексного переосмислення соціально-правового значення реалізації прав осіб з інвалідністю в сфері трудових відносин.

Аналіз наукової літератури та невирішені раніше питання. На сьогоднішній день спостерігається брак наукових знань про соціально-правове значення реалізації прав осіб з інвалідністю в сфері трудових відносин, хоча наявною є низка наукових напрацювань українських вчених (серед яких К. В. Бабіч-Касьяненко, А. Ю. Бабкіна, В. В. Гаєвий, М. І. Іншин, В. М. Кондратенко, О. Є. Луценко, Т. Ю. Пасічник, С. М. Слабко, О. А. Трюхан, Н. О. Філіпська, І. О. Шашкова-Журавель та ін. науковці), в яких окреслюють ті чи інші аспекти забезпечення трудових прав осіб з інвалідністю. Вказане засвідчує потребу та можливість формування актуальної наукової думки стосовно соціально-правового значення реалізації прав осіб з інвалідністю в сфері трудових відносин.

Мета статті полягає в комплексній концептуалізації соціально-правового значення реалізації прав осіб з інвалідністю в сфері трудових відносин. Ця мета досягатиметься шляхом виконання таких завдань: 1) виокремити аспекти конкретизації соціально-правове значення реалізації досліджуваних прав осіб з інвалідністю; 2) проаналізувати особливі аспекти вияву соціально-правового значення реалізації прав осіб з інвалідністю в сфері

трудових відносин; 3) узагальнити результати дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Реалізації прав осіб з інвалідністю в сфері трудових відносин є складним соціально-правовим феноменом, який об'єктивується в статичній та динамічній площині, осмислюється в суб'єктивному та об'єктивному вияві. Закономірним чином ціннісне значення прав осіб з інвалідністю в сфері трудових відносин, а також широта наукового осмислення та практичної об'єктивації реалізації таких прав відповідної категорії працездатного населення позначається також і на соціально-правовому значенні реалізації прав осіб з інвалідністю в сфері трудових відносин. При цьому, слід зазначити, що відповідне значення реалізації досліджуваних прав слід може бути достатньо конкретизованим щонайменше в наступному:

1. Широта кола працездатних осіб, які є особами з інвалідністю, та яких безпосереднім чином стосується питання належного забезпечення умов набуття та реалізації належних їм прав у сфері трудових відносин. Наразі понад 1 млрд людей (близько 15% населення світу) мають інвалідність і кількість таких людей різко зростає. Це пов'язано, зокрема, з демографічними тенденціями і збільшенням тягаря хронічних порушень здоров'я. Що ж стосується нашої держави, то станом на 01 січня 2020 року, в Україні 2,7 млн осіб мають інвалідність, зокрема 222,3 тис осіб з I групою інвалідності, 900,8 тис осіб з II групою інвалідності, 1416 тис осіб з III групою інвалідності та 163,9 тис дітей з інвалідністю. Отже, вказуючи на важливість реалізації прав осіб з інвалідністю у сфері трудових відносин ми маємо на увазі процес матеріалізації благ, закладених в суб'єктивних правах, які належать значному колу осіб, які залучені в сферу праці чи можуть бути залученими до цієї сфери. Крім того, можемо дійти висновку, що результати дослідження сутності реалізації прав осіб з інвалідністю у сфері трудових відносин в нашій державі можуть становити важливу теоретичну основу для вдосконалення національного законодавства в частині норм, що регулює питання прав вказаної групи осіб, в чому є заінтересованими, щонайменше: 1) особи з інвалідністю; 2) особи, які не мають інвалідності, проте, можуть її набути; 3) суспільство, яке заінтересоване в тому, щоби не відбувався процес маргіналізації осіб з інвалідністю, а принцип соціальної справедливості був всеосяжним (невибірковим); 4) держава, котра збільшуючи рівень сприятливості найму і перебігу відносин, забезпечуватиме стабільність економічного та соціального розвитку суспільства.

2. Важливість забезпечення безбар'єрного трудового життя осіб з інвалідністю, яка виявляється у таких основних аспектах:

1) соціальний аспект питання забезпечення безбар'єрного трудового життя осіб з інвалідністю, що впливає зі значимості права на працю та його реальності об'єктивації. Дійсна інтегрованість осіб з інвалідністю в сферу праці та зайнятості спричиняє відкриття низки найважливіших перспектив, які надають прямий вплив на якість життя цієї категорії працездатного населення. Справа у тому, що «трудова діяльність працівника займає особливе місце у структурі соціальних пріоритетів як суспільства загалом, так і людини, зокрема. Це зумовлено тим, що вона не тільки формує багатство країни, виступає головною умовою зростання її економіки, а й служить важливою життєзабезпечуючою функцією індивіда» [2, с. 4]. Іншими словами, інтеграція осіб з інвалідністю в трудове життя характеризується двоїстим значенням: а) працюючі особи з інвалідністю набувають певну економічну свободу; б) ця категорія працездатного населення є основою їх соціальної інтеграції, що сприяє подоланню їх сегрегації; в) особи з інвалідністю, виконуючи трудові обов'язки, розкриваючи свій трудовий потенціал демонструють хибність стереотипного розуміння цієї категорії населення в якості неефективного трудового ресурсу. Аналогічна

позиція з цього питання була також зазначена в п. 3 Доповіді Управління Верховного комісара ООН з прав людини (далі – УВКПЛ) «Трудова діяльність та зайнятість осіб з інвалідністю» від 17 грудня 2012 року № A/HRC/22/25 [3, с. 3]. При цьому слід виокремити декілька важливих обставин, які в достатній мірі демонструють важливість безбар'єрності працевлаштування осіб з інвалідністю та подальшої реалізації ними прав у сфері трудових відносин: «виконання зобов'язань перед особами з інвалідністю щодо надання їм рівних з усіма іншими громадянами можливостей; розвиток нових ринків товарів і послуг, призначених для людей з інвалідністю (поява нових робочих місць); підвищення людського капіталу за рахунок відновлення та розвитку професійних навичок у осіб з інвалідністю (поліпшення якості робочої сили); зниження економічних втрат від інвалідизації населення» [4, с. 664].

2) економічний аспект питання забезпечення безбар'єрного трудового життя осіб з інвалідністю, що впливає з ролі забезпечення соціальної безпеки працездатних осіб в сфері праці на соціально-економічний розвиток суспільства та держави. Тривалий час особи з інвалідністю вважались людьми, як потребують лише соціального захисту, однак вже сьогодні у всьому світі загалом робляться кроки, спрямовані на зміну усталеного уявлення про таких осіб, для забезпечення більш повної та продуктивної зайнятості працездатного населення. Вказане відбувається на тлі усвідомлення цілком очевидної думки про те, що «особи з інвалідністю спроможні вносити цінний внесок в національну економіку, а також про те, що їх працевлаштування дозволяє знизити витрати на пенсії та пільги по інвалідності й може сприяти зниженню рівня бідності» [5, с. V-VI]. Однак, зазначене є досяжним лише за умови існування узгоджених зусиль для усунення перешкод, що не дозволяють багатьом особам з інвалідністю брати участь в активному економічному житті суспільства. Саме тому фахівці Міжнародної організації праці констатують, що наразі також «є й серйозний економічний аргумент на користь найму осіб з інвалідністю, оскільки вони нерідко мають спеціальну підготовку для конкретного виду діяльності» [5, с. VI], а тому поліпшення соціально-економічного становища осіб з інвалідністю у сфері праці та зайнятості йде на користь не тільки таким особам, але й роботодавцю, суспільству та державі. У зв'язку із викладеним слід зазначити, що на основі належного розуміння сутності та переліку прав осіб з інвалідністю у сфері трудових відносин, комплексу можливостей реалізації цих прав (також постійного пошуку «резервів» для покращення таких правових можливостей), а також гарантій реалізації таких прав компетентні суб'єкти повинні розробляти та здійснювати ефективні заходи із забезпечення реалізації особами з інвалідністю таких прав. Вказане щонайменше дозволить: а) надати особам з інвалідністю соціально-правових та економічних можливостей для їх розвитку, соціального життя та уникати стану бідності, зубожіння; б) збільшити економічну активність населення також за рахунок осіб з інвалідністю (які в цьому контексті не будуть тлумачитись в якості тягаря для суспільства), що є важливим питанням для сучасної України, в якій спостерігається множина соціально-економічних, політичних, інших безпекових кризових явищ, що шкодять соціально-економічному та культурному розвитку суспільства та держави.

3. Цивілізаційний аспект питання забезпечення умов набуття та реалізації особами з інвалідністю належних їм прав у сфері трудових відносин. На сьогоднішній день особи з інвалідністю досить часто натрапляють на численні бар'єри фізичного та соціального характеру, що заважають їм повноцінно проживати соціальне життя, а відтак – мати змогу брати участь в економічному житті суспільства, розвиватись й реалізовуватись на робочому місці (в іншій площині трудової зайнятості). При цьому особливо проблематичним постає сьогодні саме трудовий контекст цього питання, адже, як зазначається в п. 8 Доповіді

УВКПЛ від 17 грудня 2012 року № А/НRC/22/25 «у випадках коли особи з інвалідністю працюють, вони, як правило, зайняті на низькооплачуваних роботах, на більш низьких посадах й з малими перспективами професійного зростання та в незадовільних умовах праці» [3, с. 4]. Таким чином, особи з інвалідністю в площині зайнятості постають в якості осіб, відносно яких не в достатній мірі забезпечується комплекс мінімальних стандартів гідної праці. Наслідком такого стану справ є пониження людської гідності вказаної категорії працездатних громадян, що неприпустимо в сучасних умовах цивілізаційного розвитку моделі правової та соціальної держави, якою є також і Україна. Саме тому, на міжнародному рівні сьогодні спостерігається: 1) зміна усталених підходів щодо визначення інвалідності; 2) комплексне переосмислення ролі осіб з інвалідністю в житті суспільства; 3) цивілізаційне корегування змісту обов'язків суспільства та держави щодо вказаної групи осіб. При цьому слід наголосити на тому, що турбота про осіб з інвалідністю не є тим питанням, котре намагається вирішити лише сучасне суспільство в силу його «прогресивності», особливого рівня гуманізаційного розвитку, невідомого людям попередніх часів. Слід констатувати, що турбота про такі категорії осіб вже мала місце в доісторичний період. Іншими словами, забезпечення прав осіб з інвалідністю – це вияв людської природи, котра виявляється зі стародавніх часів і закономірним чином є однією з фундаментальних ознак сучасної людської цивілізації. Попри це, слід зазначити, що по сьогодні забезпеченню прав осіб з інвалідністю в сфері праці не приділяється належна увага держави, роботодавців, профспілок і суспільства загалом. Однак, це питання є актуальним не лише для України, але й для більшості держав світу [див., напр.: 3, с. 5].

4. Аспект обов'язковості міжнародно-правових зобов'язань України в контексті питання забезпечення реалізації прав осіб з інвалідністю у сфері трудових відносин. Як відомо, «складовою сучасних реформ, які постійно декларуються у суспільстві та державі мають бути якісні зусилля, спрямовані на адекватну адаптацію і реалізацію міжнародного досвіду» [6, с. 127]. Між тим, особливе місце в цьому питанні посідає соціальний контекст таких перетворень (їх соціальна спрямованість), що «обумовили порушення проблеми правового регулювання соціального забезпечення осіб з інвалідністю як особливої вразливої категорії населення, що з незалежних від неї підстав потребує державної допомоги та підтримки» [7, с. 46]. Такий стан справ є цілком логічним, адже на сьогоднішній день не викликає заперечень думка стосовно того, що «забезпечення нормальних умов життєдіяльності та посилення соціального захисту осіб з обмеженими фізичними можливостями надзвичайно важливе для України у сучасних умовах реалізації стратегічного курсу побудови соціально орієнтованої ринкової економіки та інтеграції у світовий економічний та правовий простір» [8, с. 1], оскільки цього вимагають: 1) стандарти сучасної цивілізованої правової та соціальної держави, про намагання відповідності України яким декларують державні органи; 2) стандарти прав людини загалом та стандарти прав осіб з інвалідністю, зобов'язання з виконання яких взяла на себе Україна.

5. Забезпечення реалізації прав осіб з інвалідністю у сфері трудових відносин дозволяє в повній мірі розкритись потенціалу трудового права України. Вітчизняна вчена В. В. Пузанова констатує, що хоча «сучасне трудове право ґрунтується на ідеї гуманізму навіть не в соціальних державах, саме в усіх соціальних державах гуманістичний характер цієї галузі права виводиться у ціннісний абсолют. У контексті цього абсолюту гуманістичного характеру трудового права всі теоретичні та практичні проблеми в сфері праці інтерпретуються як пріоритетні у переліку питань, що мають оперативним та виваженим чином вирішуватись, з одного боку, академічними колами юристів-трудоваків,

економістів, соціологів, а, з іншого боку – законодавцем та урядом» [9, с. 278]. Цієї думки дотримуються також й інші вітчизняні науковці. Зокрема, М. В. Козіна наголошує на тому, що «саме трудове право є надійним гарантом збереження людського здоров'я та життя, стоячи на сторожі інтересів працівника» [10, с. 338]. Таким чином, цінність і завдання сучасного трудового права вимагають забезпечення реалізації прав осіб з інвалідністю у сфері трудових відносин, ігнорування чого знецінює саме трудове право, перетворюючи його (принаймні в цій частині) у право ринку праці, котре існує у державі з не соціально спрямованою ринковою економікою.

Висновки. Підводячи підсумок викладеному зазначимо, що реалізації прав осіб з інвалідністю в сфері трудових відносин є складним соціально-правовим феноменом, який об'єктивується в статичній та динамічній площині, осмислюється в суб'єктивному та об'єктивному вияві. Закономірним чином ціннісне значення прав осіб з інвалідністю в сфері трудових відносин, а також широта наукового осмислення та практичної об'єктивації реалізації таких прав відповідної категорії працездатного населення позначається також і на соціально-правовому значенні реалізації прав осіб з інвалідністю в сфері трудових відносин. Між тим, соціально-правове значення реалізації досліджуваних прав виявляється щонайменше в тому, що реалізація цих прав: 1) стосується широкого кола працездатних осіб, кількість яких має тенденцію до збільшення; 2) сприяє безбар'єрному трудовому життю осіб з інвалідністю, а саме: а) з огляду на значимість права на працю загалом (й осіб з інвалідністю зокрема) та його практичної реалізації (набуття працюючим певної економічної свободи; ефективна соціальна інтеграція, що мінімізує сегрегацію осіб за ознакою інвалідності; демонстрація хибності стереотипного розуміння осіб з інвалідністю в якості неефективного трудового ресурсу); б) збільшує соціальну безпеку держави в результаті збільшення темпів соціально-економічного розвитку суспільства та держави (за рахунок долучення до економічного життя суспільства працездатних осіб з інвалідністю); 3) підвищує рівень цивілізованості суспільства та держави; 4) сприяє виконанню державою взятих нею міжнародно-правових зобов'язань у соціальній сфері загалом та відносно забезпечення соціальної безпеки осіб з інвалідністю, зокрема; 5) уможливлює достатнє розкриття потенціалу сучасного трудового права соціальної держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дяченко О. А. Поняття та риси правового механізму реалізації прав осіб з інвалідністю у сфері трудових відносин. *Соціальне право*. 2020. № 4. С. 92-97. doi:10.37440/soclaw.2020.04.18.
2. Марушева О. А. Поєднання централізованого та локального правового регулювання внутрішнього трудового розпорядку : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Харків, 2013. 202 с.
3. The work and employment of persons with disabilities : Report of the Office of the UN High Commissioner for Human Rights, 17.12.2012 № A/HRC/22/25. Geneva : UN, 2012. 20 p.
4. Нацун Л. Н. «Поддерживаемое трудоустройство» инвалидов: обзор мирового опыта. *Вестник УрФУ. Серия : Экономика и управление*. 2017. № 4. С. 663-680. doi:10.15826/vestnik.2017.16.4.032.
5. Managing disability in the workplace : ILO code of practice. Geneva : ILO, 2002. 41 p.
6. Костюк В. Л. Конвенція ООН про права інвалідів у системі джерел права соціального забезпечення: науково-правовий аспект. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція*. 2015. № 13, Т. 1. С. 127-130.

7. Віжунов О. В. Правове регулювання соціального забезпечення осіб з інвалідністю в Україні та країнах Європейського Союзу : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Київ, 2020. 226 с.

8. Павлюков Р. О. Соціально-правовий захист інвалідів в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Луганськ, 2009. 21 с.

9. Пузанова В. В. Вияв гуманізму у випадках припинення трудових правовідносин. *Сучасні тенденції розбудови правової держави в Україні та світі* : матеріали VI міжнар. наук.-практ. конф. (м. Житомир, 19 квітня 2018 р.). Житомир : ЖНАЕУ, 2018. С. 278-280.

10. Козіна М. В. Пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання праці спортсменів. *Митна справа*. 2013. № 6 (90). Кн. 2. С. 338-343.

УДК 349.2:341

DOI: 10.32751/2617-5967-2021-03-14

Купрун Є.П.,
здобувач Східноукраїнського національного
університету імені Володимира Даля

ПРИНЦИПИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ПРАЦІВНИКІВ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ

Стаття присвячена уточненню концептуальної сутності системи принципів соціального захисту працівників органів прокуратури України. Автором досліджуються різні інтерпретаційні підходи до розуміння сутності соціального захисту та визначається поняття «принципи соціального захисту працівників органів прокуратури України». Окрема увага в науковій статті приділяється особливостям, перевагам і недолікам викладених у спеціальній юридичній літературі підходів вчених до окреслення системи принципів соціального захисту населення загалом та працівників, зокрема. Обґрунтовується, що систему принципів соціального захисту працівників органів прокуратури України складають: загальноправові принципи; спеціальні принципи, які є загальними для соціального захисту; особливі принципи соціального захисту працівників органів прокуратури, які стосуються працівників загалом та професійних публічних службовців і прокурорів, зокрема. У висновках до статті узагальнюються результати дослідження та окреслюються перспективи подальших досліджень з проблематики соціального захисту працівників органів прокуратури.

Ключові слова: органи прокуратури, працівники, принципи права, прокурор, соціальна безпека, соціальний захист.

The article is devoted to clarifying the conceptual essence of the integral system of principles of social protection of employees of the Prosecutor's Office of Ukraine. The author explores various interpretative approaches to understanding the essence of social protection and defines the concept of "principles of social protection of employees of the Prosecutor's Office of Ukraine". Special attention in the scientific article is paid to the features, advantages and disadvantages of the approaches of scientists described in the special legal literature to the development of a system of principles of social protection of the population in general and workers in particular. It is proved that the system of principles of social protection of employees of the